

بسمه تعالی

درس مهندسی نرم افزار پیشرفته

فصل دوم

معرفی اصول شی گرائی برای مقابله با پیچیدگی نرم افزار

دکتر فریدون شمس

اهداف جلسه

- آشنائی با اصول شی گرائی
- درک نقش اصول شی گرائی در کنترل پیچیدگی
- سیستم‌های نرم‌افزاری
- درک مزایای مدل شی و کاربردهای آن

فهرست مطالب

- مقدمه
- روش‌های طراحی
- تجرید (Abstraction)
- محصورسازی (Encapsulation)
- واحدبندی (Modularity)
- سلسه مراتب (Hierarchy)
- مزایای مدل شی و کاربردهای آن

نرم افزار در روزهای اولیه

- هزینه اساسی طراحی مربوط به سخت افزار بود
- نقش نرم افزار، نقش ثانویه تلقی می شد (Afterthought)
- بیشتر نرم افزارها بوسیله یک نفر تولید و توسعه می شدند
- فرآیند طراحی غالباً در ذهن برنامه نویس انجام می شد
- زبان رایج: زبان ماشین سپس اسمبلی ابداع شد
- قابلیت سخت افزار بسیار محدود بود
- برنامه ها کوچک و ساده بودند
- مستندسازی چندانی مورد نیاز نبود

نرم افزار در عصر حاضر

- هزینه اساسی طراحی مربوط به نرم افزار است
- نقش نرم افزار، نقشی بسیار اساسی است
- بیشتر نرم افزارها بوسیله تیم های چند نفره تولید و توسعه می شوند
- فرآیند طراحی به صورت صریح و در خارج از ذهن برنامه نویس انجام می شود
- زبان های رایج: زبان های سطح بالا، ساخت یافته، و شی گرا

نرم افزار در عصر حاضر (ادامه)

- سخت افزارها سریعتر، ارزانتر و قابل اطمینان تر شدند
- اقتصادی شدن فرآیند خودکار سازی بسیاری از کاربردهای صنعتی و تجاری
- تقاضا برای نرم افزارهای پیچیده تر
- درک اهمیت مستندسازی سیستمها
- احساس نیاز به روشهای تحلیل و طراحی

روش‌های طراحی

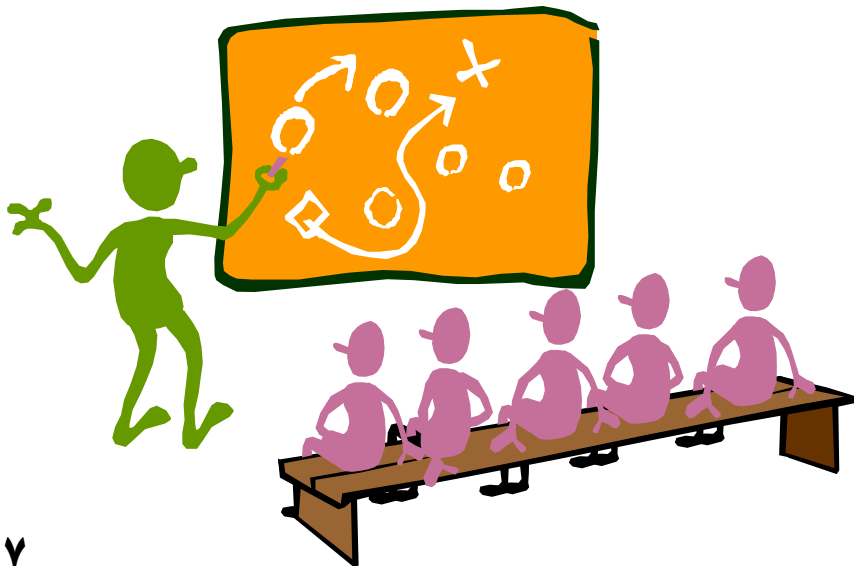

طراحی ساخت یافته (Structured Design) ■
Functional Decomposition From top to down

طراحی مبتنی بر داده‌ها (Data-Driven Design) ■
Stream of data between processes

طراحی شی گرائی (Object-Oriented Design) ■
Bottom up based of both data and processes

Event driven design

اصول شی گزایی

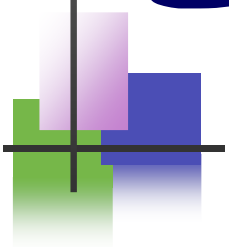
شی گزایی

تجربہ

محصول سازی

واحد بندی

سلسلہ مراتب

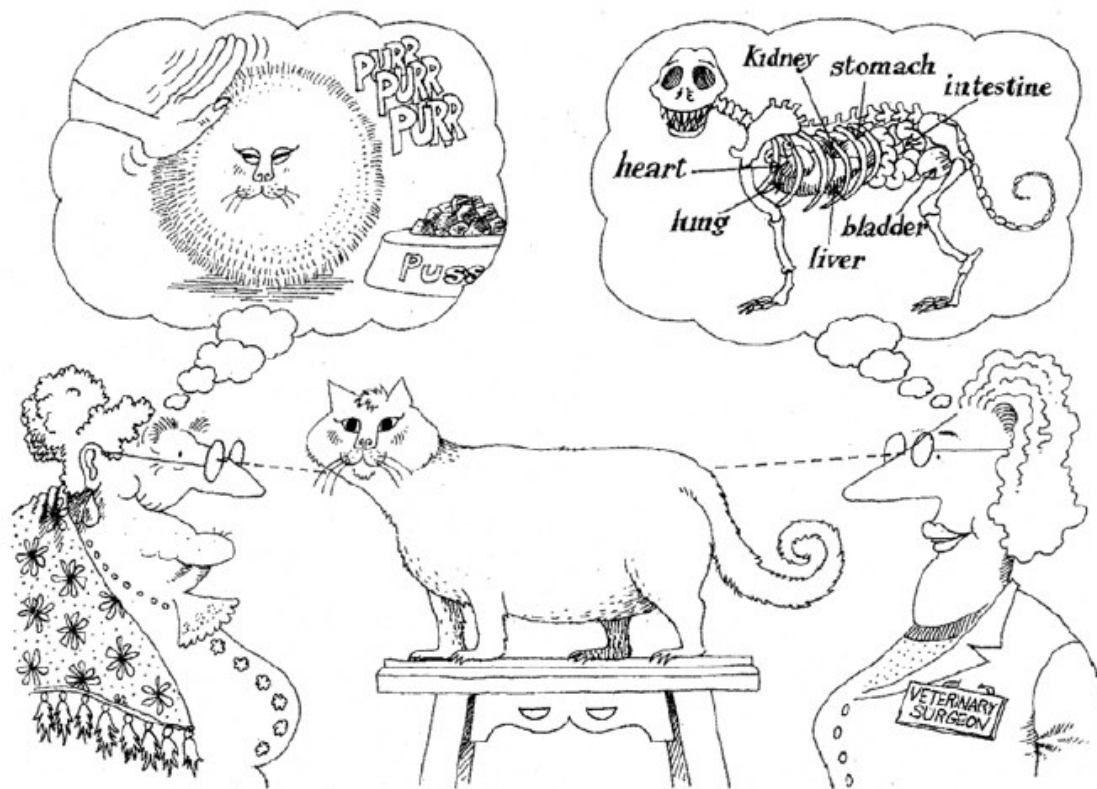
تجريد (Abstraction)

- فرآیند تمرکز روی ویژگیها و رفتارهای اصلی یک پدیده و نادیده گرفتن ویژگیهای موقت و غیرمهم آن پدیده، از یک زاویه دید مشخص

تجريد (ادامه)

تمرکز روی ویژگیها و رفتارهای اصلی یک پدیده

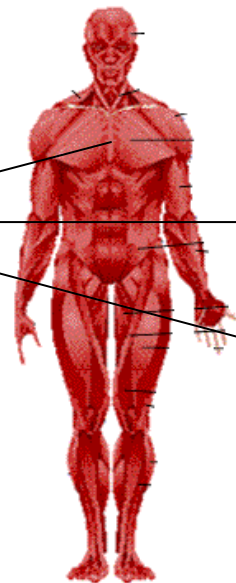
[Booch2007]

تجريد (ادامه)

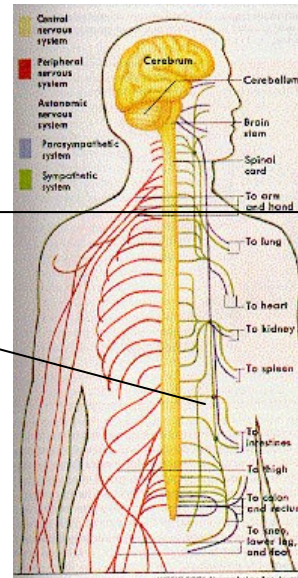
مثال‌هایی از تجريد

۱

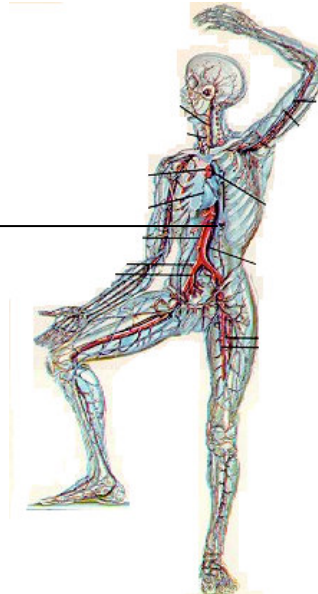
دیدهای
گوناگون از
بدن انسان

عضلات بدن

سیستم عصبی

سیستم گردش خون

تجريد (ادامه)

۲ بیان روابط میان اجزاء یک سیستم مکانیکی توسط یک معادله ریاضی

۳ استفاده از نماد برای نمایش حضور موجودیت انسان در یک صحنه

۴ نمایش گرافیکی رفتار یک سیستم

نقش تجريد در کنترل پیچیدگی

■ یکی از ابزارهای اصلی کنترل و تسلط بر پیچیدگی

بوسیله تجريد

تنها ابعاد اساسی پدیده
مد نظر خواهد شد

جزئیات بی شماری که درباره یک پدیده مطرح است

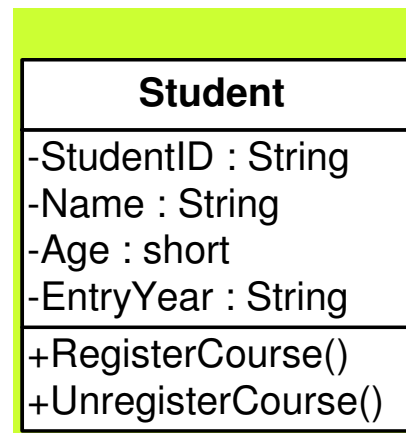
انواع تجرید

Data abstraction

■ تجرید موجودیت

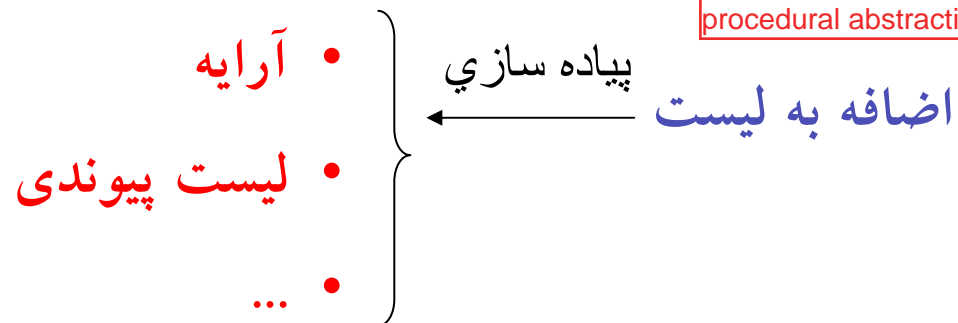
Real Object: Student

Abstraction: Student

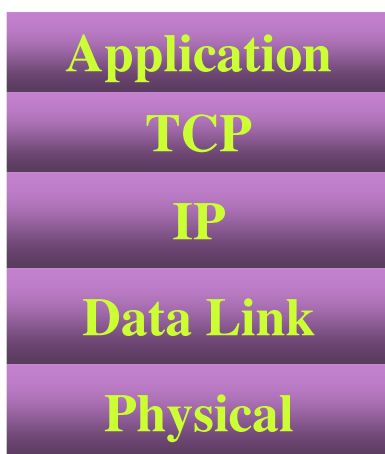
procedural abstraction

■ تجرید رفتار

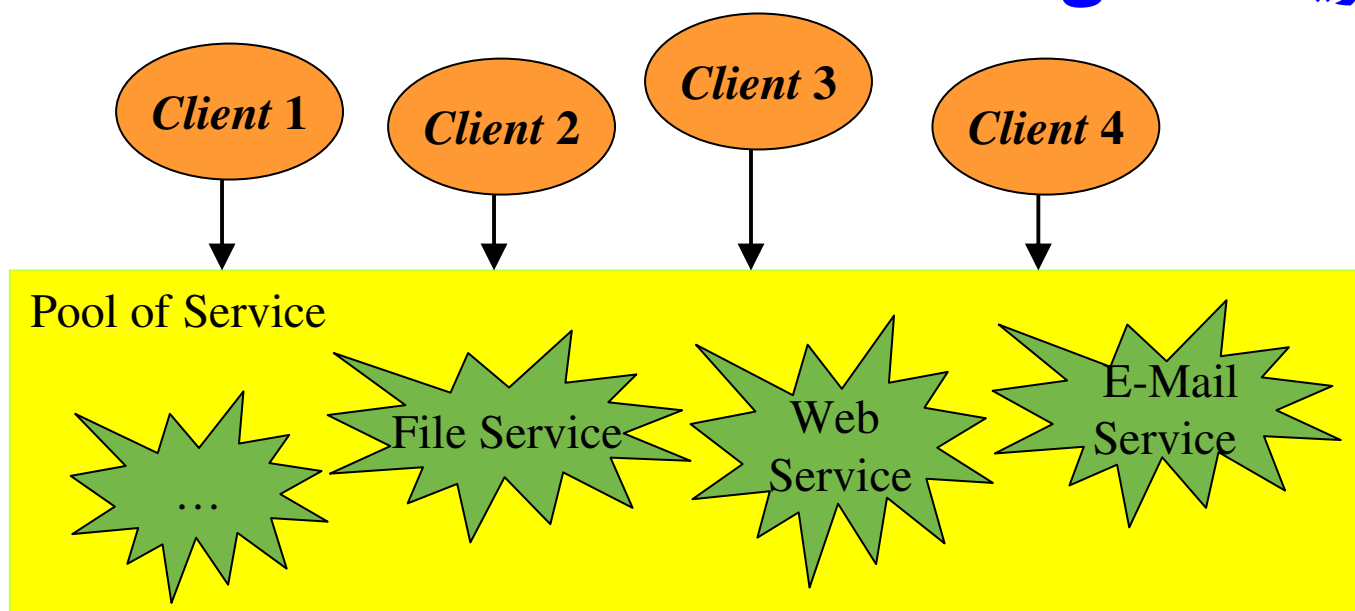
انواع تجرید (ادامه)

■ تجرید مجازی

پروتکل TCP/IP

■ تجرید تصادفی

ویژگی‌های تجرید

- برای یک شی تجریده‌های گوناگونی وجود دارد
- تجرید با نمود خارجی یک شی سروکار دارد
- تجرید سطوحی دارد (میزان پرداختن به جزئیات)
- همه تجریده‌ها دارای ویژگیهای ساکن و پویا هستند
ex: student GPA   ex: student id
- در شی‌گرایی مفهوم تجرید خود را در قالب نوع داده مجرد (Abstract Data Type) نشان می‌دهد
int xdon't care about memory representation

محصول سازی (Encapsulation)

■ عبارت از عدم پذیرش **تأثیرات ناخواسته** (Side Effects) و یا کنترل نشده و **محدود کردن** طرق دسترسی به / استفاده از یک شی

More encapsulation: more reusability, more maintenance

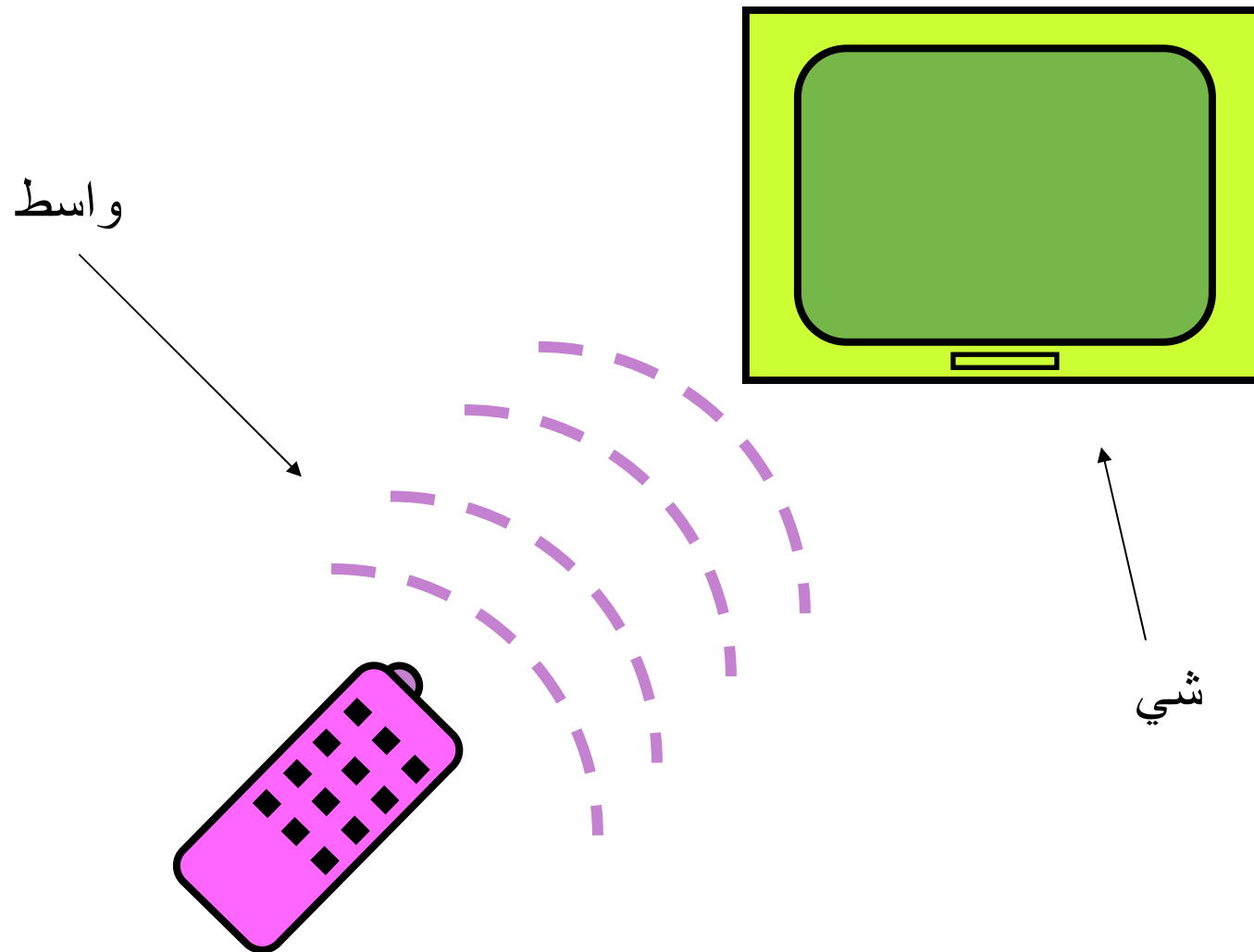
■ با توجه به این اصل، هر شی از دو مولفه زیر تشکیل می گردد

۱- واسط (Interface): توصیفی از سرویس هایی که این شی در اختیار Client ها قرار می دهد

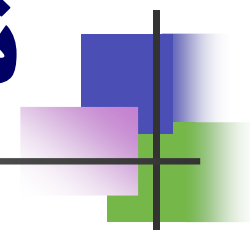
۲- ساختار داخلی: **داده ها + اعمال روی داده ها**

محصول سازی (ادامه)

نقش محصور سازی در کنترل پیچیدگی

- کنترل و تسلط بر پیچیدگی بوسیله کنترل راه‌های دسترسی به یک شی که باعث جلوگیری از خرابکاری‌های احتمالی و محلی کردن گستره خطاها در خود شی
- ثبات واسط، امکان اعمال تغییر در پیاده‌سازی شی را فراهم می‌کند
- مفهوم یک واسط، چند پیاده‌سازی امکان استفاده مجدد را بالا می‌برد

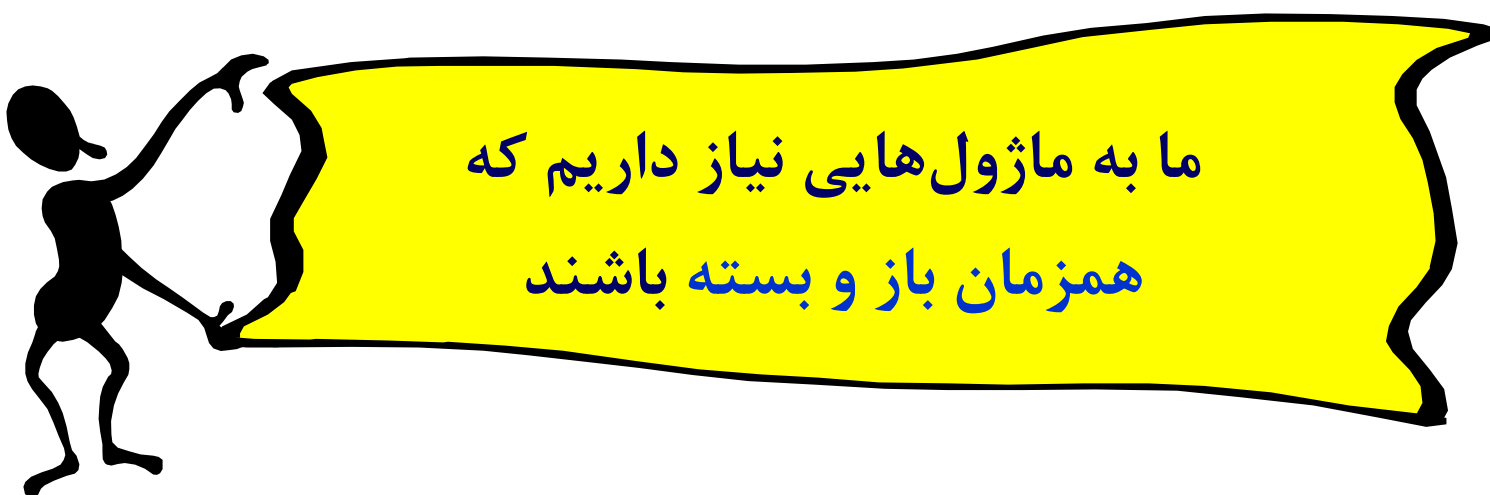
محصول سازی – قاعده باز و بسته

■ قاعده باز و بسته

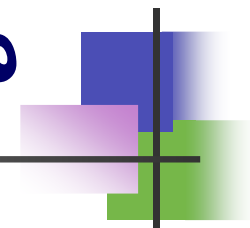
■ هر ماژولی برای تعریف کننده آن باز و برای استفاده کننده بسته است

■ ماژول باز: ماژولی که برای اعمال تغییرات آماده باشد

■ ماژول بسته: ماژولی که امکان تغییرات در آن وجود ندارد

محصورسازی – ویژگیها

■ ارتباط بین اشیاء تنها از راه واسطها باشد

■ تجرید مکانیزم تعیین جزئیاتی است که باید پنهان شود، است، اما محصورسازی، فرآیند پنهانسازی جزئیات و کنترل دسترسی به آن خواهد بود.

■ محصورسازی یک مفهوم نسبی است

واحدبندی (Modularity)

سیستم واحدبندی شده Cohesion vs Coupling

- به مجموعه‌ای از ماژول‌های (واحدها) منسجم و معنی‌دار که وابستگی بین آنها حداقل است تجزیه شده باشد

ماژول‌ها

- مجموعه‌ای از عناصر با ارتباطات و وابستگی بالا
  - فایل‌ها در C و C++
  - مدارات مجتمع در سخت‌افزار
  - مولفه‌ها (Components) در استانداردهای Java Beans ، COM ، .NET
  - سرویس‌های وب در اینترنت (web Service)

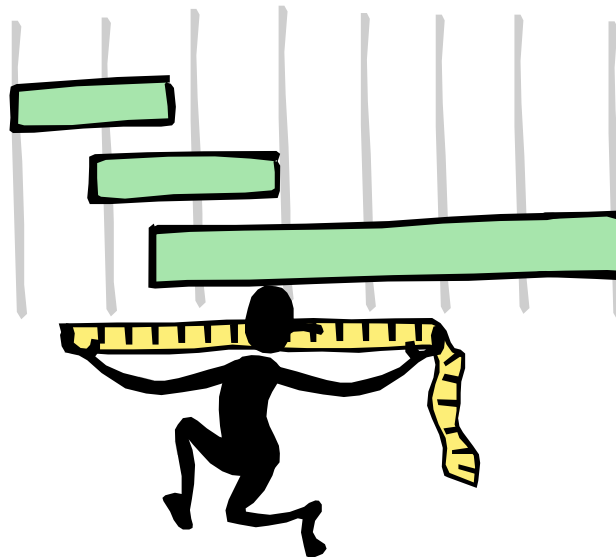
واحدبندی (ادامه)

■ انسجام (Cohesion)

■ درجه ارتباط عملکردهای عناصر داخلی یک ماژول

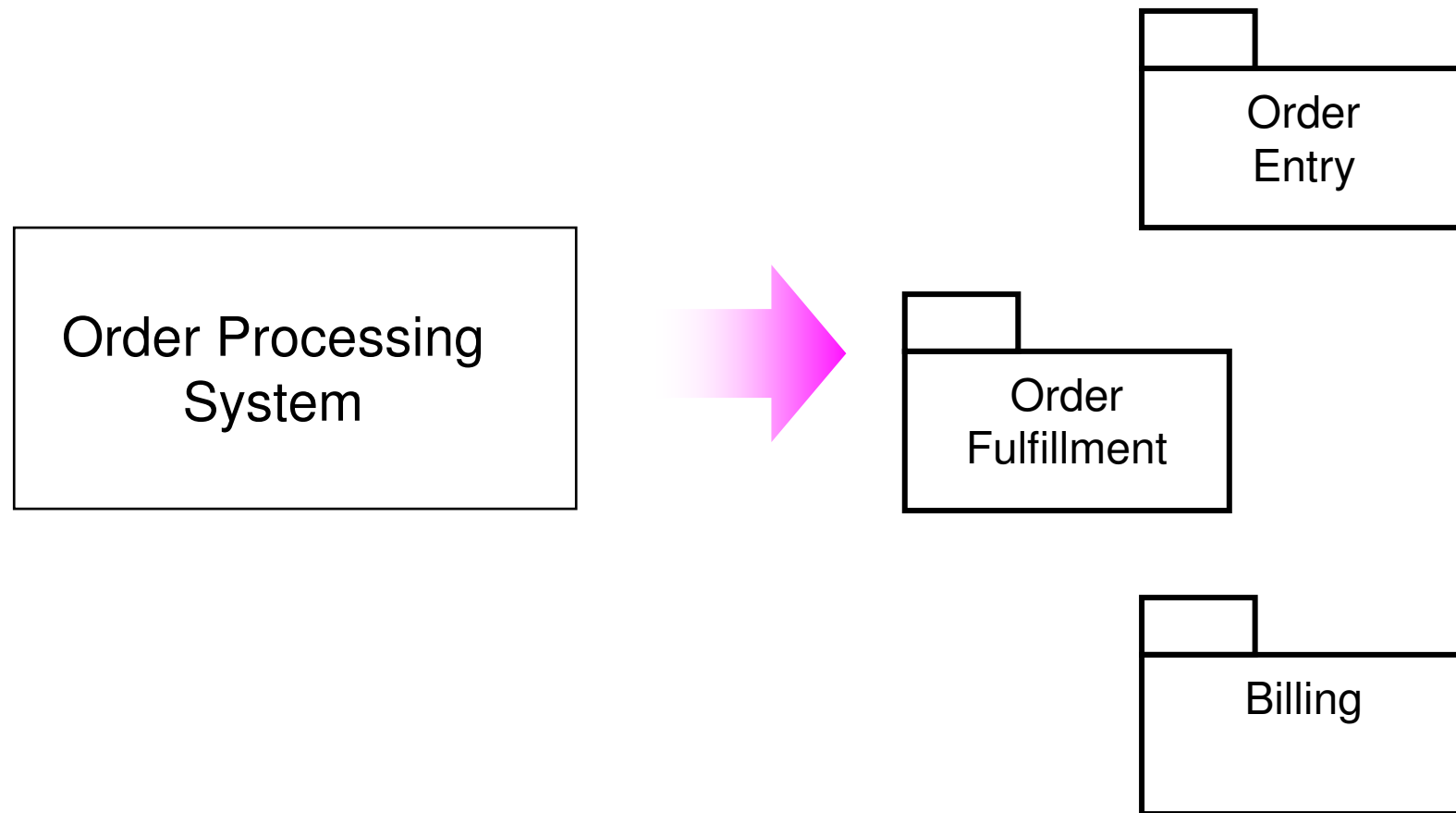
■ وابستگی (Coupling)

■ درجه ارتباط ماژول‌های گوناگون با یکدیگر

واحدبندی (ادامه)

مثال:

نقش واحدبندی در کنترل پیچیدگی

■ شکستن مساله به اجزائی کوچکتر یکی از راههای کارا برای مقابله با پیچیدگی

■ اگر مسئله P را به زیر مسئله‌های P1، P2، و P3 تقسیم نماییم آنگاه

$$C(P) > C(P1) + C(P2) + C(P3)$$

C: Complexity

$$E(P) > E(P1) + E(P2) + E(P3)$$

E: Solving Energy

■ توجیه معادلات فوق

■ هنگام شکستن P وابستگی بین P1، P2، و P3 نادیده گرفته می‌شود

نقش واحدبندی در ... (ادامه)

بنابر استدلال قبل می توان نوشت:

اگر $P \longrightarrow P_1, P_2, \dots, P_n$
شکسته گردد به

و اگر $n \rightarrow \infty$ $\longrightarrow E(P_i) \rightarrow 0 \quad 1 \leq i \leq n$
آنگاه

$\longrightarrow E(P_1) + E(P_2) + \dots + E(P_n) \rightarrow 0$
یعنی

نقش واحدبندی در ... (ادامه)

در روابط قبل برای سادگی، تلاش لازم برای یکپارچگی (*Integration*) راه حل ها با یکدیگر نادیده گرفته شده است، بنابراین باید نوشت:

$$E(P) > E(P_1) + E(P_2) + E(P_3) + I(E(P_1), E(P_2), E(P_3))$$

I : تلاش لازم برای یکپارچه سازی راه حل ها

توجیه:

- هنگام شکستن P ، روابط موجود بین زیر مسئله ها نادیده گرفته می شود
- دو مرحله شدن راه حل (شکستن سپس یکپارچگی)

واحدبندی – ویژگیها

- اگر شرایط بیان شده در تعریف واحدبندی رعایت گردد آنگاه ماژول‌های بدست آمده **قابلیت استفاده مجدد بالایی** خواهند داشت
- تعداد زیرمساله‌ها نباید زیاد یا کم باشد
- تعیین **معیار شکستن یک مساله** مهمترین عامل برای موفقیت استفاده از این ویژگی است
- واحدها باید ویژگیهای **Building Blocks** را داشته باشند
  - استقلال (*Independent*)
  - واسطه‌های خوش تعریف (*Well-defined Interfaces*)

سلسله مراتب (Hierarchy)

■ عبارت از مرتب ساختن تجربیها در سطوح مختلف

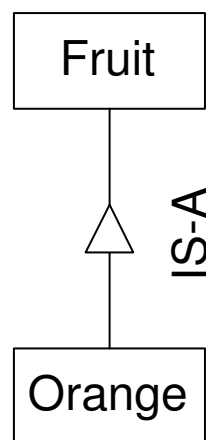
■ انواع سلسله مراتب

■ ساختار کلاس (IS-A)

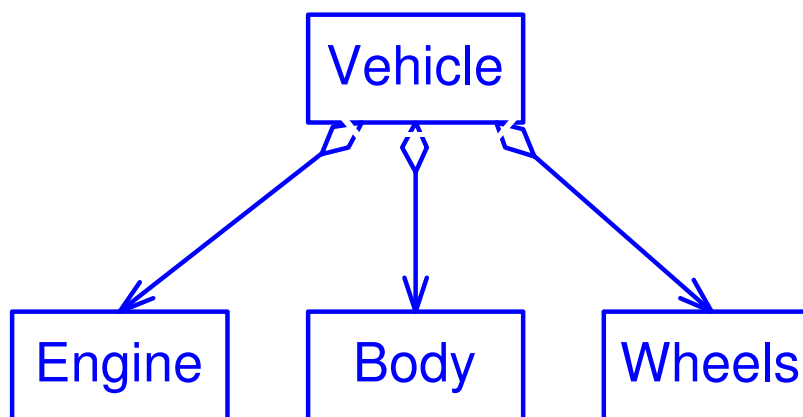
■ ساختار شی (PART-OF)

Songs don't get deleted by deleting a playlist.

aggregation: Engine cannot exist without Vehicle

Orange **IS-A** Fruit

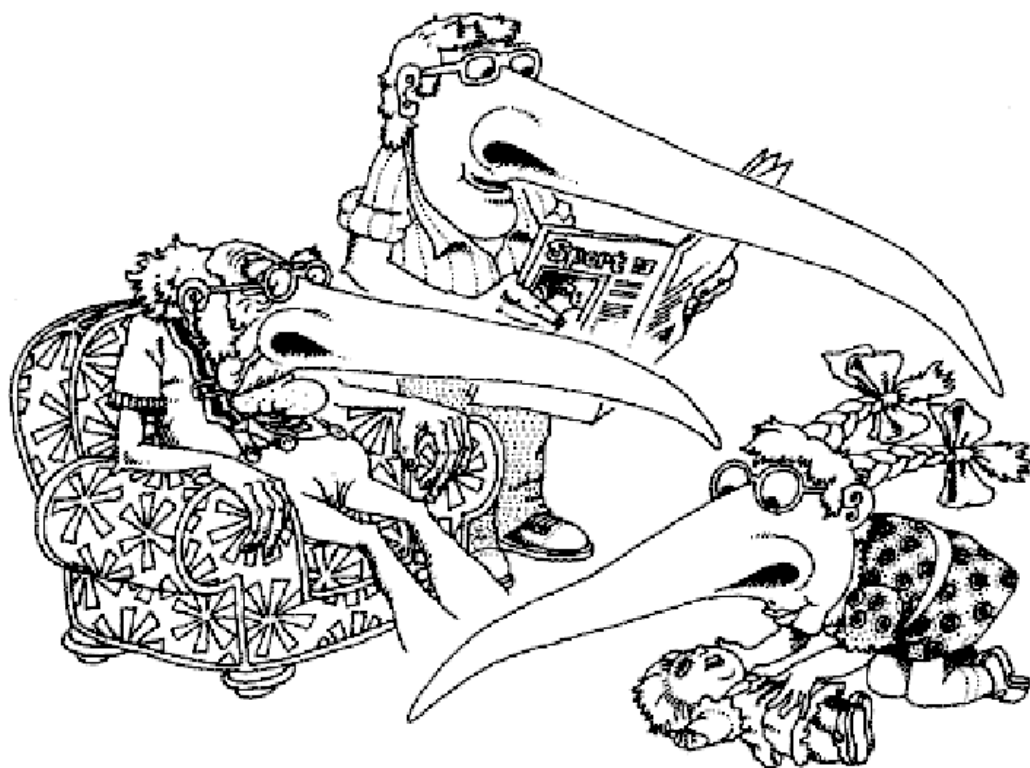

The Vehicle **HAS-A** Engine

The Engine is **PART-OF** Vehicle

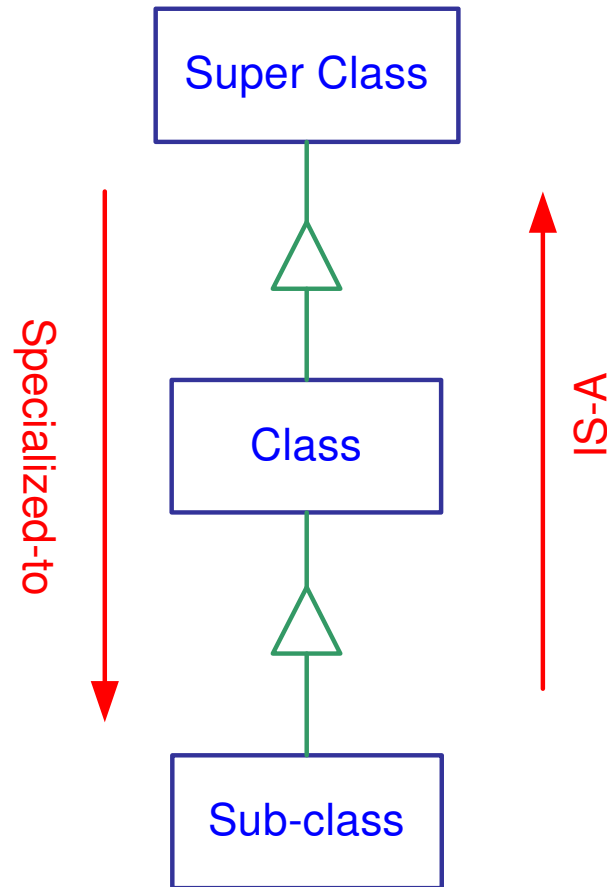
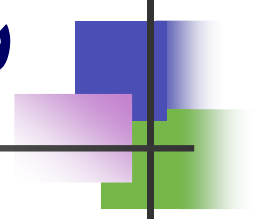
سلسله مراتب (ادامه)

وراثت (Inheritance) یکی از معروفترین انواع رابطه IS-A

[Booch2007]

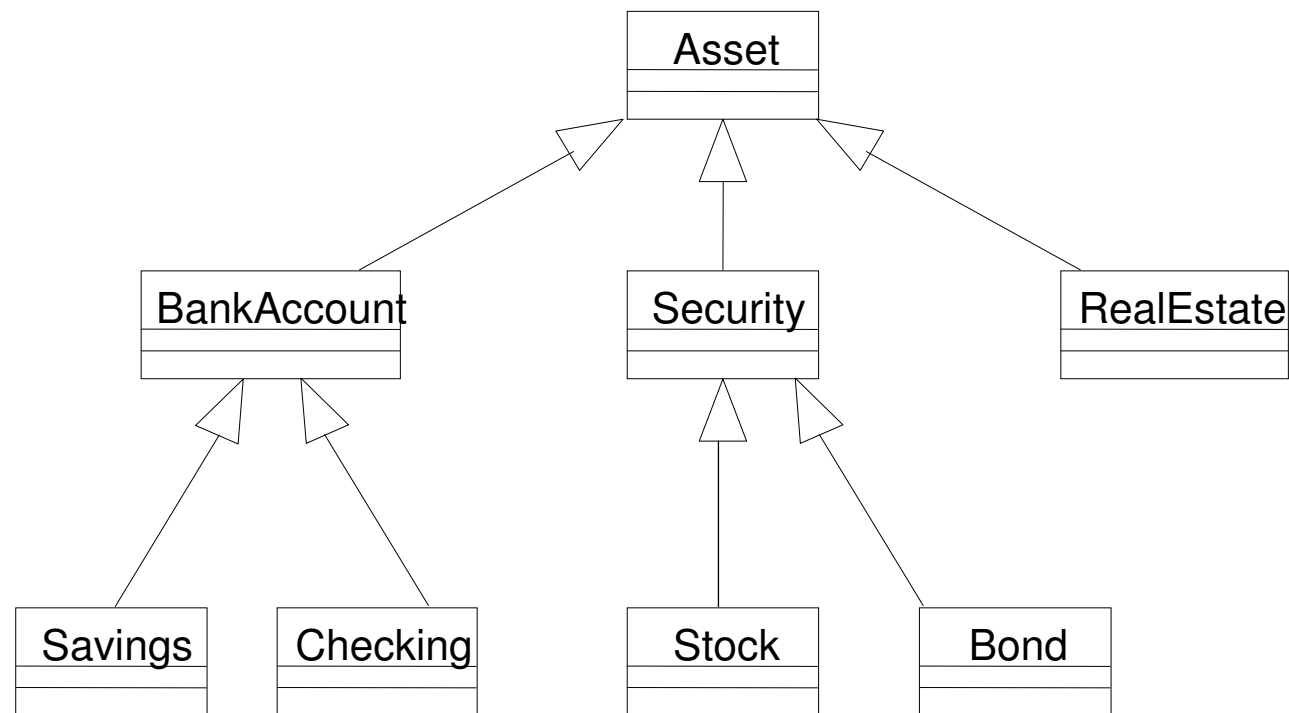
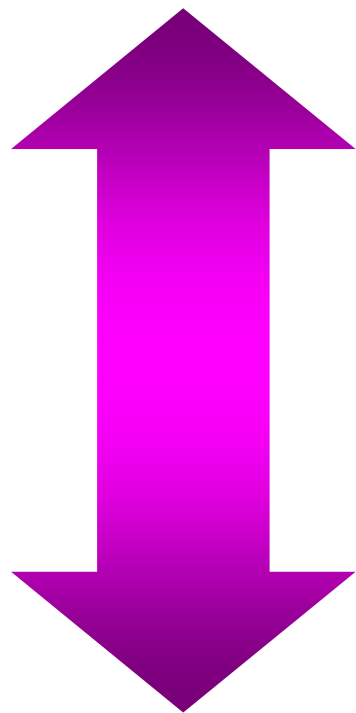
سلسله مراتب (ادامه)

سلسله مراتب (ادامه)

سطوح تجرید متفاوت در سطوح مختلف سلسله مراتب نمایان می گردد

افزایش تجرید

کاهش تجرید

سلسله مراتب (ادامه)

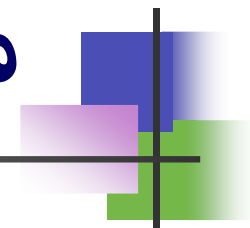

■ نقش سلسله مراتب در کنترل پیچیدگی

- با سازماندهی تجربدها در سلسله مراتب PART-OF و IS-A **درک ما نسبت به سیستم افزایش می یابد**
- **اهمیت سلسله مراتب PART-OF:** روابط موجود بین اشیاء و فعل و انفعالاتی که رخ می دهد را نمایان می سازد
- **اهمیت سلسله مراتب IS-A:** افزونگی موجود در سیستم را مدیریت می نماید (Economy of Expression)
- **استفاده از وراثت با محصورسازی تام** تعارض دارد زیرا مستلزم دسترسی مستقیم کلاس فرزند به بعضی از اعمال و داده های اختصاصی کلاس پدر است

مزایای مدل شی

- هدف نهائی تکنولوژی OO انجام فرآیند تولید نرم افزار به صورت مشابه فرآیند تولید سخت افزار (فرآیند استاندارد و سیستماتیک)
- قابلیت پشتیبانی از سیستم های توزیع شده (اشیاء یا مولفه ها روی سایت های گوناگون توزیع می شوند)
- ارائه مدل قویتری که پتانسیل مدیریت پیچیدگی کاربردهای امروزی را دارا باشد

مزایای مدل شی (ادامه)

- کاهش هزینه تولید و نگهداشت نرم افزار بوسیله در نظر گرفتن اشیاء بعنوان واحد مجتمع پذیر تفکیک نشدنی
- افزایش مقیاس پذیری و قابلیت توسعه سیستم ها بوسیله محصورسازی
- استفاده مجدد بوسیله تکنولوژی مولفه ها (component vs module) COM، .NET، Java) Beans که بر مفاهیم مدل شی مبتنی است

